

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ПАПУШИНА ВАЛЕНТИНА АНТОНІВНА

УДК 37.091.12.011.3–051:81/82=161.2 (043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І
ЛІТЕРАТУРИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Рівне – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
ГОРБАТЮК Роман Михайлович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
професор кафедри машинознавства і транспорту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
БУТЕНКО Володимир Григорович,
Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ,
професор кафедри загальноправових та соціально-
гуманітарних дисциплін;

доктор педагогічних наук, професор
ОТИЧ Олена Миколаївна,
ДЗ «Державна екологічна академія післядипломної
освіти та управління»,
проректор з інноваційного та технологічного
розвитку;

доктор педагогічних наук, професор
СЕМЕНОГ Олена Миколаївна,
Сумський державний педагогічний університет
ім. А. С. Макаренка,
завідувач кафедри української мови і літератури.

Захист відбудеться «26» січня 2021 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01 у Рівненському державному гуманітарному університеті за адресою: 33000, м. Рівне, вул. Степана Бандери, 12.

Із дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Рівненського державного гуманітарного університету (33000, Україна, м. Рівне, вул. Пластова, 31).

Автореферат розіслано 24 грудня 2020 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. А. Гудовсек

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Україна як незалежна й суверенна держава розв'язує нині питання розбудови освітньої галузі на засадах гуманізації, культуровідповідності, національних цінностей. Естетична культура має універсальне значення в життєдіяльності людини, вона тісно пов'язана з інтелектуальною сферою та є складовою частиною культури суспільства. Відтак, перед вищою освітою постає завдання забезпечення не тільки професійної підготовки фахівців, але й формування їх естетичної культури як невід'ємного складника загальної культури особистості та важливої умови існування суспільства. Підвищення рівня естетичної культури розширює межі знань: пізнання на естетичному рівні світу, творів мистецтва, оволодіння мовним багатством, науковими відкриттями. Негативні тенденції останніх десятиліть у духовній сфері суспільства призвели до зниження культурного рівня, втрати людиною моральних орієнтирів. Нині світобачення особистості потребує змін, назріла гостра необхідність вироблення нового розуміння естетичної культури як чинника, що об'єднує не тільки тенденції й суперечності суспільного життя, а й можливі горизонти творчого розвитку. Вирішення цієї проблеми можливе завдяки набуттю особистістю естетичного досвіду, здатності вносити естетичні цінності до свого життєвого простору. Особливого значення вона набуває, коли мова йде про вчителя української мови і літератури – зразка естетичної культури, вихователя прийдешніх поколінь.

Важливість формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої освіти аргументується в державних документах про освіту: Законі України «Про освіту» (2017), Законі України «Про вищу освіту» (2014), Законі «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державній національній програмі «Освіта. Україна. XXI століття» (1996), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2013), Концепції літературної освіти (2011), Концепції «Нова українська школа» (2016). У згаданих документах йдеться про підготовку нового покоління учителів із високим загальним рівнем як педагогічної, так і особистісної культури.

В Україні проводяться пошуки нових освітніх парадигм, орієнтованих на розвиток широкоосвіченої, висококультурної, творчої особистості, підготовку якої потрібно спрямувати на вирішення проблеми гуманізації. Проблема формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, як важливої мети педагогічного процесу в сучасних наукових школах і працях науковців, вирішується з погляду: формування особистості в умовах гуманізації вищої школи (Г. Балл, В. Бітаєв, І. Бех, В. Бутенко, М. Євтух, Ю. Пелех, М. Романенко, О. Сухомлинська та ін.); оновлення змісту та шляхів формування естетичної культури (С. Караман, І. Корольова, Н. Миропольська, Л. Москальова, М. Нечепоренко, Н. Остапенко, Е. Палихата, О. Семенов та ін.); поетапного естетичного виховання та формування естетичної культури (Т. Батрак, Л. Гарбузенко, Г. Сотська, В. Швирка, С. Якименко та ін.);

формування окремих складників естетичної культури (В. Бутенко, І. Зелена, Н. Калашник, М. Кір'ян, В. Радкіна та ін.); застосування комплексного впливу різних видів мистецтв на формування естетичної культури (О. Отич, Ю. Пастухова, І. Ушакова, В. Швирка, Г. Шевченко та ін.); створення та використання методик, що базуються на міжпредметних зв'язках та інтеграції (Н. Волошина, В. Лелеко, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Саприкіна, О. Семенов та ін.); звернення до національного та загальносвітового культурного досвіду (Н. Калашник, Т. Мороз, Ю. Пастухова, Н. Мамчур, Г. Шевченко та ін.); саморозвитку, самовиховання та творчої самореалізації студентів у процесі аудиторної та позааудиторної діяльності (І. Корольова, Ю. Максимчук, Н. Мамчур, Я. Москальова, І. Сідорова, В. Тюска та ін.); створення комфортного естетичного середовища ЗВО (А. Богуш, Ю. Деркач, О. Іванова, Н. Ольхова, М. Нечепоренко, Ю. Пастухова та ін.); використання інформаційно-комунікаційних технологій (В. Биков, Р. Горбатюк, Р. Гурін, Г. Дегтярьова, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, Н. Сороко, І. Хижняк, О. Шапран та ін.).

Аналіз науково-педагогічних праць та практичного досвіду українських педагогів вищої школи доводить, що становлення особистості майбутнього вчителя української мови і літератури, як носія інтелектуальної, морально-духовної та естетичної культури, вимагає оволодіння ним лінгводидактичними, лінгвістичними та комунікативними компетентностями, що впливає на вирішення проблеми формування естетичної культури. Викликають інтерес закордонні дослідження, присвячені проблемам естетизації життєвого простору, творчій самореалізації, розвитку обдарувань студентів як основи діалектичного поступу суспільства (D. Best (Д. Бест), R. Gibson (Р. Гібсон), P. Abbs (П. Еббс); розвитку креативності, критичного мислення, чуттєвої сфери студентської молоді, набуттю естетичного досвіду на основі міждисциплінарної інтеграції (J. Hausman (Дж. Гаузман), A. Efland (А. Ефланд), J. Klein (Дж. Клейн), M. Parsons (М. Парсонс), T. Rhodes (Т. Родес), M. Huber (М. Хубер); етапам естетичного розвитку особистості в процесі засвоєння літературних творів (M. Gibson (М. Гібсон); поєднанню в єдине ціле знань, активної художньої діяльності та творчого самовираження у сфері мистецтва (I. Ardouin (І. Ардуен), C. Ruby (К. Рюбі); особистісній ролі в сприйнятті, пізнанні, творчій трансформації творів мистецтва (I. Wojnar (І. Войнар), V. Nawroczycki (В. Наврочинський), S. Hessen (С. Хесен) та ін.

Важливим у професійній освіті є комплексне поєднання підходів вітчизняних і закордонних учених до вирішення означеної проблеми, зокрема: естетичного розвитку студентів (Г. Шевченко), формування естетичних смаків (Н. Калашник, В. Радкіна), естетичного світогляду (І. Зелена), естетичних почуттів (М. Кір'ян), осягнення естетичних понять і категорій (І. Корольова), ціннісного ставлення до мистецтва (D. Best (Д. Бест), досвіду міждисциплінарної інтеграції (В. Лелеко, Л. Мацько, М. Пентилюк, А. Efland (А. Ефланд), творче самовираження в процесі проектної діяльності (J. Dewey (Дж. Дьюї), поетапне формування естетичної культури (Л. Гарбузенко, Г. Сотська, В. Швирка, С. Якименко, M. Gibson (М. Гібсон).

Водночас залишаються без належної уваги питання формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, педагогічного супроводу такого процесу у вищій школі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити низку **суперечностей**, на різних рівнях:

- *на теоретичному рівні* між: потребою держави та суспільства в учителях української мови і літератури з високим рівнем естетичної культури й відсутністю теоретичного обґрунтування педагогічної системи її формування в процесі професійної підготовки у ЗВО; необхідністю формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури на національних, кроскультурних, лінгвокультурологічних цінностях та відсутністю спрямованості методологічних підходів на опанування ними в освітньому процесі ЗВО; необхідністю системного розвитку індивідуальних здібностей і талантів майбутніх учителів української мови і літератури й відсутністю методики організації поетапного формування їх естетичної культури;

- *на методичному рівні* між: потребою постійного оновлення освітніх технологій та відсутністю їх спрямування на формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; наявністю у майбутніх учителів української мови і літератури інтеграційних знань і недостатньою увагою до міждисциплінарної інтеграції як умови формування їх естетичної культури; між можливостями освітнього середовища закладів вищої освіти як засобу ефективного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та недостатньою реалізованістю цього потенціалу в їхній підготовці.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість у педагогічній теорії та практиці, потреба усунення виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертації **«Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Хмельницького національного університету за темою «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (ДР № 0114U005266), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за темою «Професійна підготовка фахівців педагогічних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій» (№ 0117U002178).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 11 від 28.03.2012 р.) й узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 05.04.2012 р.) і уточнена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 2 від 29.09.2020 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному і методичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

- 1) конкретизувати категорійно-поняттєвий апарат дослідження;
- 2) на основі теоретичного аналізу проблеми окреслити структуру та зміст естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури;
- 3) визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури;
- 4) розробити й обґрунтувати концепцію формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти;
- 5) виявити й обґрунтувати педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО;
- 6) спроектувати педагогічну систему і структурно-функціональну модель формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та експериментально перевірити їх дієвість;
- 7) розробити та впровадити в педагогічну практику закладів вищої освіти методику поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна система формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Концепція дослідження. Основні положення концепції дослідження зумовлені науково-педагогічним пошуком на методологічному, теоретичному та практичному рівнях, що дало змогу розкрити сутність і зміст концептуального осмислення вказаної проблеми, обґрунтувати провідні ідеї та теоретичні положення дисертаційного дослідження, наголосити на потребі теоретичної розробки й впровадження педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у ЗВО.

Методологічний рівень інтегрує філософські положення онтологічного та гносеологічного змісту, з урахуванням філософських, естетичних, психолого-педагогічних наукових концепцій, сучасних вітчизняних та закордонних теорій формування естетичної культури в процесі професійної підготовки, теорії про цілісність особистості, її особистісний розвиток, ідеї про взаємозумовлене професійне та естетичне зростання особистості визначалися теоретико-методологічні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. На основі концепції здійснено обґрунтування педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Теоретико-методологічні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури розглянуто з урахуванням ідей комплексності професійної підготовки й

загальнонаукових (системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісний, акмеологічний, гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний, онтологічний) та конкретно-наукових (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходів.

Теоретичний рівень охоплює дослідження в галузі естетики, філософії, психології, педагогіки, зміст базових понять дослідження, теоретичні основи побудови педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та умов, що визначають її ефективність на основі удосконалення змісту професійної підготовки в освітньому процесі ЗВО.

Практичний рівень передбачає успішне вирішення професійних завдань, пов'язаних із формуванням естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яке охоплювало впровадження в освітній процес методики поетапного формування естетичної культури; у прикладній реалізації всіх складників педагогічної системи шляхом використання педагогічних умов та дослідження її ефективності.

Основні концептуальні положення наукового дослідження втілені в **загальній гіпотезі**, яка полягає в тому, що реалізація педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої освіти буде ефективною, коли базуватиметься на теоретико-методологічних засадах формування естетичної культури та методиці поетапного формування естетичної культури з використанням сучасних методів і технологій навчання.

Загальна гіпотеза конкретизована в **часткових положеннях**, які передбачають, що ефективність формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури забезпечується педагогічною системою, що ґрунтується на: методологічних підходах, які враховують педагогічний досвід формування естетичної культури та особливості професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; положеннях про формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури як особистісного духовно-функціонального утворення, що забезпечує вироблення ціннісно-мотиваційних спрямувань до розширення інтеграційних знань, оволодіння естетичними категоріями, здатність керувати власною пізнавальною та естетичною практичною діяльністю, прагнення до естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчу самореалізацію в освітньому процесі ЗВО та в суспільному житті; на реалізації умов формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі; поєднанні традиційного навчання з системним використанням інноваційних технологій, практичних методів і прийомів.

Методологічну основу дослідження становлять філософські та загальнонаукові положення про об'єктивність, діалектичність, науковість, історизм пізнання прекрасного; гармонію людини й світу; про морально-ціннісні спрямування особистості, розвиток її чуттєво-емоційної сфери, урахування особистісного досвіду, що обумовлює творчий характер діяльності;

взаємозв'язок теорії і практики; особистісно зорієнтований характер професійної підготовки; взаємодію, взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних явищ та процесів, що ґрунтуються на методологічних підходах розкриття сутності та вирішення суперечностей на основі реалізації інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів української мови і літератури.

Теоретична основа дослідження. Визначальними в концептуальному плані були положення: про цілісний педагогічний процес (Ю. Бабанський, В. Краєвський, Б. Лихачов, А. Хуторської та ін.); формування ціннісних орієнтацій в педагогічному процесі (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Буєва, В. Сластьонін та ін.); філософії освіти і методології педагогічних досліджень (С. Гончаренко, І. Зязюн та ін.); були враховані культурно-історична теорія особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, П. Якобсон); дослідження закономірностей естетичного розвитку особистості (М. Бердяєв, О. Веселовський, Г.В.Ф. Гегель, І. Кант, Д. Лихачов, Г. Сковорода, П. Флоренський, М. Чернишевський, Ф. Шиллер); ідеї про співвідношення художнього та естетичного (О. Лосєв, Ю. Лукін, М. Овсянников, Г. Поспелов, В. Скатурич); психологічні та педагогічні основи взаємозв'язку навчання, самостійної роботи, самоосвіти й розвитку особистості, її самореалізації (О. Бурлука, І. Грабовець, Л. Журавська, В. Козаков, І. Краснощок, В. Муляр, М. Солдатенко та ін.); принципове значення мали засади модернізації професійної освіти на основі впровадження інноваційних технологій навчання (А. Адамова, Т. Аргунова, Н. Балицька, В. Беспалько, А. Біда, М. Бутз, М. Кларін, І. Луцик, Е. Михайлова, О. Пехота, Л. Пироженко, І. Пометун, Г. П'ятакова, М. Радченко, К. Роджерс, С. Рябченко, О. Сидоренко, К. Федорчук, М. Федянин, К. Херрід, О. Шевченко, В. Ягоднікова та ін.)

Для досягнення поставленої мети, розв'язання завдань дослідження, перевірки сформульованих гіпотез на різних етапах наукового пошуку використано сукупність **методів дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз філософської, психологічної, педагогічної і методичної літератури, нормативних документів для розуміння проблеми формування естетичної культури та виявлення шляхів покращення професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; концептуально-порівняльний аналіз, системно-структурний аналіз, моделювання, узагальнення, систематизація, абстрагування, класифікація та проєктування для обґрунтування концептуальних положень і структурування педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури;

- *емпіричні*: спостереження, бесіди, анкетування, тестування, опитування, узагальнення педагогічного досвіду викладачів, діагностування, самоспостереження, самоаналіз, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для з'ясування дієвості структурно-функціональної моделі педагогічної системи та педагогічних умов формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури;

- *математичної статистики*: експертна оцінка для визначення оптимальних педагогічних умов експериментально-дослідної роботи;

обчислення та порівняння зі стандартними показниками критерію Фішера (F-критерію) для доведення достовірності отриманих результатів.

Організація дослідження. Дослідження тривало впродовж 2012-2020 рр. і охоплювало чотири етапи.

Підготовчо-теоретичний (2013-2015 н.р.) – здійснено аналіз наукової літератури; вивчено закордонний і вітчизняний досвід формування естетичної культури у закладах вищої освіти; виявлено суперечності між вимогами суспільства до професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та сучасною практикою підготовки студентів. На основі узагальнення проведених пошуково-аналітичних розвідок обґрунтовано концепцію дослідження та розроблено авторську педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, схематичне відображення якої знайшло втілення в структурно-функціональній моделі.

Констатувальний (2016-2017 н.р.) – визначено мету, завдання, провідну ідею дисертаційної роботи; висунуто й конкретизовано гіпотезу та охарактеризовано педагогічну концепцію дослідження; проаналізовано структуру підготовки формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури під час проведення експериментальних досліджень; обґрунтовано умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Формувальний (2018-2019 рр.) – впроваджено в освітній процес ЗВО педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Узагальнювально-аналітичний (2020 р.) – систематизовано результати дослідження, сформульовано основні висновки щодо впровадження результатів педагогічного експерименту в процес підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, окреслено перспективи подальшого дослідження означеної проблеми, оформлено текст дисертації.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проведено в Криворізькому державному педагогічному університеті, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Бердянському державному педагогічному університеті, Хмельницькому національному університеті.

На різних етапах дослідження до експерименту було залучено 262 студенти 1–4 курсів спеціальності 035 Філологія (українська мова і література) та 014 Середня освіта (українська мова і література), у формувальному етапі брали участь 87 студентів контрольних груп і 89 студентів експериментальних груп.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше:

– теоретично *обґрунтовано* авторську концепцію формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яка зумовлює підвищення ефективності освітнього процесу в закладах вищої освіти та

представлена єдністю методологічних підходів у дослідженні формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та її компонентів, що розкривають сутність означеної концепції;

– *розроблено й обґрунтовано* педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої освіти, що об'єднує методологічні, теоретичні та практичні основи освітнього процесу, мету, завдання, загальнонаукові (системний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, онтологічний) та конкретно-наукові (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходи;

– *розроблено* структурно-функціональну модель педагогічної системи, що складається з трьох блоків: *концептуального* (зовнішні та внутрішні контексти, мета, завдання, загальнонаукові, конкретно-наукові підходи); *змістово-діяльнісного* (компоненти естетичної культури, етапи організації формування естетичної культури, методи та технології навчання, засоби навчання), шляхи реалізації умов (створення позитивної мотивації до естетичної діяльності; удосконалення змісту професійної підготовки на основі міждисциплінарної інтеграції, наповнення його кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом; самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури); *результативного* (критерії, показники, рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури) та спрямована на позитивну динаміку сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури;

– *уточнено* зміст і структуру естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; положення обраних методологічних підходів як підґрунтя для розроблення теоретичних основ формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; зміст ключових понять дослідження («естетична культура», «естетична культура майбутнього вчителя української мови і літератури», «формування естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури»).

– *удосконалено* теоретико-методологічне обґрунтування і науково-педагогічну сутність формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури як забезпечення вироблення ціннісно-мотиваційних спрямувань до розширення інтеграційних знань, оволодіння естетичними категоріями; здатність керувати власною пізнавальною та естетичною практичною діяльністю; прагнення до естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації в освітньому процесі ЗВО та в суспільному житті, конкретизовану в ціннісно-мотиваційному, когнітивно-лінгвокультурному, діялісно-творчому, особистісно-розвивальному компонентах, а також критерії (мотиваційний, гностичний, праксеологічний, особистісний) і рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів

української мови і літератури (низький, базовий, середній, високий); методику формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої освіти;

– *подальшого розвитку* набули складники навчально-методичного забезпечення формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, характеристика змісту, організаційних форм, методів і засобів зростання естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та реалізації педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, навчально-методичного контенту, в якому представлено методику поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (програми навчальних дисциплін «Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури», «Історія зарубіжної літератури», план роботи проблемної групи «Естетичні аспекти зарубіжної літератури»); підготовці та виданні навчального посібника «Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури», матеріалів і методичних вказівок до практичних занять з навчальної дисципліни «Історія зарубіжної літератури»; розробленні дидактичних матеріалів (технологічні карти для практичних занять з курсу «Історія зарубіжної літератури», методичні рекомендації учасникам освітнього процесу, порадики та рекомендації науково-педагогічним працівникам і здобувачам вищої освіти для удосконалення рівнів сформованості естетичної культури, орієнтовні схеми аналізу літературних творів); укладенні монографії «Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки», яка може бути використана науковцями під час розроблення проблеми формування естетичної культури, науково-педагогічними працівниками в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

У практичному вимірі положення дисертації можуть використовуватись науково-педагогічними працівниками ЗВО, майбутніми вчителями української мови і літератури, науковцями в процесі дослідження актуальних проблем професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, методистами та педагогічними працівниками під час укладання підручників, навчально-методичних посібників.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в практику підготовки майбутніх фахівців гуманітарної сфери в Криворізькому державному педагогічному університеті (довідка про впровадження № 22/4-07/3 від 03.01.2019), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (довідка про впровадження № 01-26/03/447 від 19.03.2019), Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження № 06/41.1 від 04.09.2020), Бердянському державному педагогічному університеті (довідка про

впровадження № 402 від 07.09.2020), Хмельницькому національному університеті (довідка про впровадження № 58 від 28.08.2020).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. Особистий внесок здобувача в опублікуванні у співавторстві праць полягає в тому, що у статті «Критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури» (2018) (співавтор Красильникова Г. В.) дисертантом запропоновано окремі критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (0,44 др. арк.); у статті «Методологічне підґрунтя формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури» (2018) (співавтор Красильникова Г. В.) визначено принципи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (0,55 др. арк.); у статті «Сутність, характеристика структури і змісту естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури» (2018) (співавтор Красильникова Г. В.) охарактеризовано окремі складники естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (0,51 др. арк.); у статті «Структурні елементи естетичної культури особистості майбутнього вчителя української мови і літератури» (2019) (співавтор Шевчук Л. Г.) запропоновано структурні елементи естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури (0,12 др. арк.); у статті «Дидактичні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки» (2019) (співавтор Шевчук Л. Г.) розглянуто умови формування естетичної культури студентів (0,12 др. арк.); у статті «Художня література як джерело естетичної культури студентів» (2015) (співавтор Грицева А. П.) охарактеризовано художні твори як джерело формування естетичної культури студентів» (0,23 др. арк.); у статті «Виховуємо національно свідомого громадянина: урок компаративного вивчення творів М. Гоголя «Тарас Бульба» та Є. Гребінки «Чайковський» із застосуванням квест-методу» (2015) (співавтор Шевчук Л. Г.) запропоновано використання квест-методу з метою виховання національно свідомої особистості при вивченні художніх творів (0,62 др. арк.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації широко апробовані на науково-практичних конференціях та семінарах різного рівня, зокрема:

- *міжнародних*: «Основні парадигми педагогіки та психології в ХХІ столітті» (Одеса, 2012), «Науково-методичні засади управління якістю освіти» (Київ, 2013), «Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір» (Донецьк, 2014), «Польська мова в українській освіті – перспективи в аспекті європейської інтеграції» (Хмельницький, 2014), «Т. Шевченко в культурному мегапросторі: історична постать, віхи творчості, дискурс» (Умань, 2014), «Духовний розвиток особистості в аспекті слов'янського лінгвокраїнознавства» (Хмельницький-Люблін, 2015), «Мовна компетенція як основа для професійного та соціального

успіху в Європі» (Хмельницький, 2015), «Наука. Інновації. Соціально-економічний розвиток» (Чернівці, 2016), «Актуальні проблеми педагогічної науки» (Київ, 2016), «Етнос, мова та культура» (Люблін, 2016), «Economy. Zarzadzanie. Panstwo i Prawo. European Scientific Conference. Theory. Practise» (Warszawa, 2017), «Соціально-економічний розвиток в умовах глобалізації» (Чернівці, 2017), «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Київ, 2017), «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (Львів, 2017), «Haydar Aliyev: on The Frame of Ideology of Multiculturalism and Tolerance» (Erzurum, 2018), «Наука та проекти» (Київ, 2018), «Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем» (Одеса, 2018), «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Варшава-Ужгород-Херсон, 2019);

- *усеукраїнських*: «М. П. Стельмах і сучасність» (Хмельницький, 2012), «Психолого-педагогічні основи програмування змісту виховання ціннісно-орієнтаційних ставлень особистості» (Рівне, 2014), «Проблеми сучасної лінгвістики та лінгводидактики» (Умань, 2014), «Наука. Освіта. Молодь» (Умань, 2018), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2019);

- *науково-технічних* конференціях професорсько-викладацького складу Хмельницького національного університету (2012–2019 рр.) та *семінарах* кафедри української філології Хмельницького національного університету (2012–2019 рр.), а також відповідних кафедр ЗВО, задіяних у педагогічному експерименті.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «Рецепція античної міфології в поезії українського і російського символізму (типологічний аспект)» захищена 2006 року. Її матеріали та результати в тексті докторської роботи не використані.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження представлено в 49 наукових працях, із них 41 одноосібна; 27 праць відображають основні результати дисертації (1 монографія, 1 посібник, 4 статті у закордонних періодичних виданнях; 12 входять до міжнародних наукометричних баз), 16 публікацій апробаційного характеру, 6 додатково відображають результати дисертації (1 методичні вказівки).

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (629 найменувань, із них 32 – іноземними мовами) та додатків (7 на 106 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 554 сторінки друкованого тексту, основний зміст викладено на 391 сторінці. Роботу ілюстровано 20 таблицями та 11 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми та доцільність її вирішення, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано завдання; розкрито теоретико-методологічну основу й методи дослідження, сформульовано концептуальні положення та гіпотезу наукового пошуку, висвітлено організацію і базу дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, описано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури як педагогічна проблема»* – окреслено категорійно-поняттєвий апарат дослідження; виокремлено та узагальнено сучасні тенденції формування естетичної культури в контексті закордонних та вітчизняних освітніх парадигм; проаналізовано сучасні підходи до вирішення проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у вітчизняній вищій школі.

Термінологічний аналіз здійснено з урахуванням специфіки професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури, з'ясовано сутність визначених понять, їх доцільність й логічне співвідношення у розкритті проблеми дослідження та знаходження оптимальних шляхів досягнення поставленої мети. Перша група понять – це філософсько-естетичні категорії, друга – дефініції, що стосуються визначення сучасними психологами та педагогами сутності естетичної культури особистості, третя – поняття педагогіки та психології вищої школи в контексті вирішення проблеми формування естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури.

Простежено шлях розвитку естетичної думки, закономірності естетичного опанування людиною дійсності, теоретичні аспекти естетики від найдавніших часів до сьогодення; розвиток мистецтва від античних часів до сучасної доби. З'ясовано, що у всі часи митці мали свої уявлення про прекрасне, дотримувалися характерних для доби принципів його відтворення; естетичні відкриття минулих епох стали складовою частиною інтенсивного розвитку духовного життя, мислення, культури загалом, що об'єднуються в науці поняттями естетичних категорій. Естетичні категорії акумулюють історичний досвід естетичного ставлення до дійсності та естетичні характеристики світу культури. Детально розглянуто категорії, що зумовлюють усвідомлення та розуміння художньої творчості, художньої культури, художньої літератури, духовної культури.

З'ясовано, що опанування естетичними категоріями відбувається через осягнення цінностей творів мистецтва та вдосконалення особистості на цій основі. Мистецтво розглянуто як важливу складову частину культури, що концентрує усі матеріальні та духовні цінності, створені людством протягом його історії; історично набутий перелік правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації. Серед усіх видів мистецтва виокремлено художню літературу, оскільки кожний літературний твір – це унікальне естетичне явище, знайомство з яким відкриває для людини життєво важливі парадигми прекрасного.

Проведений історико-теоретичний аналіз дозволив подати наукове визначення змісту *естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури* як сукупності сформованих естетичних смаків, поглядів, ідеалів та ґрунтовну орієнтацію в розмаїтті естетичних категорій, культурних домінант сучасного світу, що базуються на знаннях, уміннях пізнавального й творчого характеру, соціальних навичках, світоглядних переконаннях, та в системі є підставою вирішувати суспільні професійні, особистісні проблеми.

Здійснено аналіз понять «культура», «естетична культура», «естетична культура особистості», «формування естетичної культури», що свідчить про постійний інтерес до цього питання філософів, педагогів, психологів. З'ясовано, що чинниками формування естетичної культури особистості майбутнього вчителя української мови і літератури виступають вищі почуття від сприйняття мистецтва, естетичний світогляд, естетичні ідеали, естетична самоосвіта, саморозвиток та самореалізація, розвиток особистісних якостей, творча реалізація власного естетичного досвіду в освітньому процесі. Важливими при цьому є ціннісно-мотиваційні спрямування особистості на пізнання прекрасного.

Визначено, що *формування естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури* забезпечує вироблення ціннісно-мотиваційних спрямувань до розширення інтеграційних знань, оволодіння естетичними категоріями; прагнення до естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації в освітньому процесі ЗВО та в суспільному житті.

Аналіз закордонного досвіду в контексті досліджуваної проблеми дозволив виокремити пріоритетні напрями формування естетичної культури: поєднання навчальної роботи з різноманітними формами естетичної діяльності студентів, партнерство інституцій освіти, культури та громадських організацій (Велика Британія); філософська основа художнього витонченого смаку, співпраця із закладами культури та окремими митцями (Франція); інтеграція мистецтва з академічними дисциплінами, критично-креативне застосування знань студентів на практиці, емоційний баланс особистості й середовища, накопичення позитивного суб'єктивного досвіду через виконання суспільно значимих естетичних проєктів, що фінансуються державою (США); етнокультурна й релігійна спрямованість, учення про «відкриту душу», виховання «до мистецтва» та «через мистецтво», «естетичне поле», ідея всезагального охоплення молоді вихованням естетичної культури (Польща).

Здійснений аналіз дозволив виокремити спільні підходи до формування естетичної культури в закордонній та вітчизняній вищій школі: урахування філософських засад гуманізації освіти; постійне оновлення форм, методик, технологій організації професійної підготовки у ЗВО.

Проаналізовано методики поетапного формування естетичної культури (Л. Гарбузенко, Г. Сотська, В. Швирка, С. Якименко), комплексного впливу різних видів мистецтв на естетичний розвиток студентів (Ю. Пастухова, І. Ушакова, В. Швирка, Г. Шевченко), залучення інтеграційних знань, зокрема герменевтики, лінгвокультурології як засобу підвищення рівня естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (В. Лелеко,

Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Саприкіна, О. Семенов), узагальнено позитивний досвід українських науковців із питань організації практичної естетичної діяльності студентів в освітньому процесі ЗВО, спрямованої на вироблення системи естетичних цінностей студентів, їх саморозвитку, самовиховання та творчої самореалізації.

У другому розділі – *«Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури»* – охарактеризовано структуру естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; розглянуто особливості формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО.

Виокремлено зв'язок естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури з професійною діяльністю, що викликає потребу поєднання складників естетичної культури особистості із професійно значущими знаннями, уміннями, навичками, якостями, здібностями, необхідними для ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності та теоретичного обґрунтування педагогічного супроводу цього процесу. Упорядковано естетичну професіограму майбутнього вчителя української мови і літератури, змістове наповнення якої містить вимоги нормативних документів у галузі освіти, напрацювання окремих науковців, педагогів-практиків, власний педагогічний досвід комплексного поєднання ґрунтовних систематичних поліфункціональних знань, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій із формуванням естетичної культури в освітньому процесі ЗВО.

Установлено, що формування естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури можливе за умови реалізації компонентів (*ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний*) його естетичної професіограми. Вони охоплюють ціннісні установки на вироблення мотивів і потреб, підвищення інтелектуальної та естетичної рефлексії, передбачають, поруч із набуттям фахових знань, розвиток естетичних поглядів, креативності, критичного мислення, емпатії, опанування естетичними категоріями, вироблення особистої життєвої позиції, спрямованої на самоосвіту, самовиховання в ході практичної естетичної діяльності.

«Сформованість естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури» розуміємо як широку сферу професійних знань, мовну культуру, оперування естетичними категоріями, керування власною пізнавальною та естетичною практичною діяльністю, що визначає готовність до професійної діяльності та подальшого естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації в естетичному середовищі ЗВО. З метою дослідження основних параметрів, які характеризують сформованість естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, конкретизовано критерії, показники та рівні її сформованості. Відповідно до особливостей кожного компонента естетичної культури майбутніх учителів української мови і

літератури виокремлено *мотиваційний, гностичний, праксеологічний, особистісний критерії*. Критерії деталізовано низкою показників, які дають підстави говорити про ступінь вираженості кожного з критеріїв.

Обґрунтовано чотири рівні (*низький, базовий, середній, високий*) сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Низький рівень характеризує студентів, у яких слабка реалізація компонентів естетичної професіограми. Базовий рівень свідчить, про необхідність підсилення мотивації студентів до набуття навичок естетичного сприймання та оцінювання мистецьких явищ; підвищення креативності через усвідомлення значення сенсу власного навчання і зростання естетичної культури (ціннісно-мотиваційний компонент); підвищення здатності до інтелектуальної та естетичної рефлексії (особистісно-розвивальний компонент). Середній рівень характеризує позитивне ставлення студентів до формування власної естетичної культури, поступове вироблення ними навичок естетичного сприймання та оцінювання творів мистецтва, реалізацію певних естетичних ідей у практичній діяльності (діяльнісно-творчий компонент). Високий рівень характеризує студентів, які усвідомлено вибирають види естетичної діяльності; спрямовані на досягнення високого результату професійного й естетичного розвитку; розробляють власні індивідуальні траєкторії формування естетичної культури; реалізують зрілу «Я-концепцію», створюючи оригінальні естетичні проекти.

Аналіз результатів *констатувального етапу* експерименту виявив низку недоліків, що мають місце в традиційній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури у ЗВО, як-от: відсутність високого рівня сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Для їх усунення здійснено аналіз змісту освітньо-професійних програм, навчальних планів, навчально-методичних комплексів підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (українська мова і література) освітнього рівня «бакалавр» в українських ЗВО, узагальнено власні спостереження.

Встановлено, що майже всі заклади вищої освіти при підготовці здобувачів ОС «бакалавр» надають додаткову кваліфікацію «вчитель зарубіжної літератури»; дисципліна «Історія зарубіжної літератури» опосередковано вирішує завдання формування естетичної культури; організація її вивчення створює позитивні умови для формування компонентів естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури за умови міждисциплінарної інтеграції.

Виокремлено дисципліни та їх змістове наповнення, що мають найбільший потенціал для формування компонентів естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури за умови їх інтеграційного вивчення; з'ясовано, що у ЗВО створені позитивні умови для розвитку компонентів естетичної культури, що зумовлюється метою, завданнями, проаналізованих навчальних дисциплін. Розглянуто шляхи інтеграції знань дисципліни «Історія зарубіжної літератури» із дисциплінами варіативної професійної підготовки, зокрема «Українська ономастика», «Основи лінгвокультурології». Висвітлено окремі міркування

щодо значення дисциплін «Герменевтика», «Семіотика», які залишилися поза увагою ОПП і навчальних планів українських ЗВО, для формування окремих компонентів естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Доведено, що змістове наповнення навчальних дисциплін, репрезентованих як комплекс світоглядних уявлень, знань, умінь, деталізують *ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний* компоненти естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

У третьому розділі – **«Обґрунтування педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури»** – охарактеризовано методологічні підходи до формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури освітнього ступеня бакалавр, концепцію цього процесу, педагогічні умови, представлено авторську педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО, розроблено її структурно-функціональну модель.

Формування естетичної культури є важливим завданням професійної підготовки фахівців у вищій школі. Цей процес здійснювався шляхом визначення і використання концептуальних положень, покладених в основу педагогічної системи. Концептуальні положення формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури враховують вимоги державних документів про освіту; напрацювання в галузі естетики, філософії, психології: природу естетичного та його розмаїття в дійсності та в мистецтві; учення про сутність і закони творчості, про сприйняття, функціонування і розвиток мистецтва; сферу, що відтворює естетичні принципи й естетичне освоєння світу за законами краси; естетичні категорії (пізнання; зв'язок культури й психології особистості, психології творчої особистості; унікальну роль художньої літератури й мистецтва в естетичному вихованні особистості); особливу місію вчителя української мови і літератури як носія естетичних почуттів, естетичних ідеалів, естетичних смаків, взірця досконалої оцінки творів мистецтва та розуміння прекрасного; естетичний розвиток особистості як складник професійного становлення і вдосконалення естетичної свідомості; теоретичні та методологічні проблеми інтеграції навчальних дисциплін на основі відображення єдиних цілісних явищ естетичної культури.

Розробка концепції ґрунтувалась на комплексному поєднанні теорій вітчизняних та закордонних учених щодо вирішення означеної проблеми, зокрема, естетичного розвитку студентів, формування естетичних смаків, естетичного світогляду, естетичних почуттів, осягнення естетичних понять і категорій, ціннісного ставлення до мистецтва, досвіду міждисциплінарної інтеграції, творчого самовираження в процесі естетичної діяльності, поетапного формування естетичної культури.

Результати дослідження показали, що формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури набуває ефективності, якщо

цей процес регулюється науково обґрунтованими та розробленими педагогічними засадами загальнонаукових (системний, компетентнісний, особистісний, діяльнісний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, онтологічний) та конкретно-наукових (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходів.

Загальна мета теоретичної і практичної діяльності студентів визначалась із позицій *системного підходу*. Системний підхід спрямовано на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх до однієї теоретичної картини, що відображає світоглядний рівень дослідження, виступає як технологія дослідження, створює умови для послідовності наукового пошуку. Застосування системного підходу дозволило виділити структурні елементи педагогічної системи, внутрішні та зовнішні зв'язки, процеси управління системними елементами.

Компетентнісний підхід слугував формуванню власного бачення майбутніми вчителями української мови і літератури шляхів пізнання прекрасного та виробленню суб'єктивної моделі оцінювання мистецьких явищ, готовності поєднувати професійне зростання з удосконаленням власної естетичної культури. Цим підходом передбачено принципові зміни в організації освітнього процесу, в управлінні ним, у діяльності викладачів, у способах оцінювання освітніх результатів студентів та рівнів сформованості їх естетичної культури. Наближує формування естетичної культури кожного студента до реалізації його індивідуальних здібностей *особистісний підхід*, який використовувався для розвитку особистісних якостей майбутніх учителів української мови і літератури, при цьому розглядаємо студентів як індивідуальність й активних суб'єктів естетичної діяльності, котру реалізуємо на гуманістичних та демократичних засадах через діалог, співпрацю, співтворчість, відповідно оперуючи поняттями «особистість», «самосвідомість», «самовиховання», «самореалізація», «самоосвіта», «індивідуальність». Установлено, що особистісний підхід виявляє низку серйозних труднощів, що мають вплив на формування естетичної культури окремих студентів, тому ураховуємо необхідність створення індивідуальних траєкторій формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. До важливих тенденцій реалізації *гносеологічного підходу* відносимо пізнавальний процес, проблему істини, форм і методів пізнання. Зафіксовано зростання потреби студентів в осягненні естетичних цінностей в міру накопичення знань і розширення кола інтелектуальних потреб. У межах *аксіологічного підходу* вбачаємо основними особистісними цінностями ставлення студентів до прекрасного та науковий рівень суджень про нього, відчуття необхідності задоволення естетичних потреб та отримання радості від спілкування з прекрасним і його відтворення в різних видах діяльності. Забезпечення необхідними знаннями, застосування відповідних технологій, створення умов для успішної самореалізації майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО відбувалось завдяки *акмеологічному підходу*.

Праксеологічний підхід є потенціалом методологічного характеру, що ґрунтується на осмисленні й реалізації концепції, підходів, ідей шляхом їх інтерпретації та конкретизації та уможливорює концептуальні зміни у формуванні естетичної культури відповідно до нових вимог сучасної дійсності. Він надав можливість забезпечити зв'язок формування естетичної культури і професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури як практично значиму якість сучасного фахівця. Праксеологічний підхід виявив потреби у змістовому наповненні освітнього середовища ЗВО, перетворення його на естетичне середовище, узгодження нормативно-ціннісних аспектів співпраці й взаємодії в освітньому процесі, осмислення міжособистісних стосунків із погляду їх результативності, сприяв подоланню труднощів на шляху ефективної співпраці та реалізації творчого потенціалу студентів. Праксеологічний підхід став основою для прогнозування результатів діяльності та планування майбутніх дій та дозволив здійснювати оцінювання на шляху досягнення поставленої мети й отриманих результатів дослідження. *Діяльнісний підхід* став основним засобом вироблення потреб майбутніх учителів української мови і літератури у самовираженні, творчій самореалізації, розвитку творчих здібностей та пізнавальних потреб. Діяльнісний підхід визначає пріоритетність естетичної діяльності в освітньому процесі, відповідно виокремлюємо вироблення потреби майбутніх учителів української мови і літератури в постійному підвищенні рівня естетичної культури як важливого складника майбутньої професійної діяльності. Діяльнісний підхід сприяв реалізації мети дослідження, яку досягаємо через практичну естетичну діяльність суб'єктів навчання, у її основі знаходиться оволодіння інтеграційними знаннями та навичками творчої самореалізації. *Онтологічний підхід* дозволив створити естетичне середовище, у якому пріоритетне значення має естетичний розвиток студентів через інтеграцію можливостей систематичного освітнього процесу та задоволення культурних та естетичних запитів і потреб, позитивного впливу на свідомість та підсвідомість, створення комфортних умов для самовдосконалення та творчої самореалізації майбутніх учителів української мови і літератури.

Реалізація конкретно-наукових підходів спрямована на усвідомлення майбутніми вчителями української мови і літератури професійно-педагогічної компетентності як системи, сукупності універсальних об'єднувальних чинників, за допомогою яких можна цілісно обґрунтувати взаємовідносини між ними. *Культурологічний підхід* відкрив можливості для роботи з художніми текстами: майбутні вчителі української мови і літератури опановують твори, що мають загальнолюдське значення та насичені культурологічною інформацією, яка реалізується ними в естетичному середовищі через різні види практичної діяльності. Цей підхід дозволив осмислювати педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в тісному взаємозв'язку з процесами, які існують у культуротворчій практиці суспільства, його естетичними цінностями, художніми традиціями, сучасними напрямками й формами. *Герменевтичний підхід* сприяв розширенню професійних компетентностей через проектування інтерпретації літературного твору під

кутом сучасного світобачення та сприяв розвитку емпатії, критичного мислення, мовленнєвої культури, інтелектуальній та естетичній рефлексії майбутніх учителів української мови і літератури. *Інтегративний підхід* формував уміння віднаходити, збирати, порівнювати, аналізувати та синтезувати естетичну інформацію, поєднувати знання й переносити навчальний досвід у нові форми пізнання прекрасного. Інтеграційні знання майбутніх учителів української мови і літератури активно використовувались у навчальній та практичній естетичній діяльності. *Кроскультурний підхід* передбачав оволодіння майбутніми вчителями української мови і літератури сукупністю кроскультурних знань, вироблення професійного ставлення до творів мистецтва інших народів, уможливив усвідомлення цілісного розвитку світу через пізнання його культурного розмаїття. Відтак, формуємо естетичну свідомість майбутніх учителів української мови і літератури на основі ідей мультикультуралізму, національної самосвідомості. *Практико-орієнтований* підхід дозволив студенту самому побачити можливість використання кінцевого продукту естетичної діяльності, зокрема кращих зразків власної творчості, дослідницької роботи в освітньому процесі ЗВО, сприяв виробленню професійної позиції під час використання набутих знань, створив можливість постійного збагачення суб'єктивного естетичного досвіду. Забезпечення методологічних підходів до організації освітнього процесу викликало необхідність здійснення вибору педагогічних умов реалізації педагогічної системи.

В основу **першої педагогічної умови** (*Створення позитивної мотивації до естетичної діяльності*) покладено розуміння студентами значення сформованості естетичної культури для майбутньої професійної діяльності; підвищення інтересу до формування естетичної культури, розуміння його змістового наповнення. Реалізація умови сприяла розвитку мотивів, спонукала до ефективного набуття знань, вироблення ціннісних установок, здатності до розвитку інтелектуального й творчого потенціалу, готовності до естетичної практичної діяльності, саморозвитку, самореалізації; баченню нових перспектив набуття знань та оволодіння естетичними категоріями.

Друга педагогічна умова (*Удосконалення змісту професійної підготовки на основі його міждисциплінарної інтеграції, наповнення кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом*) була реалізована шляхом міждисциплінарної інтеграції як вагомого чинника впливу на методологічну, формувальну функцію професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Для цього на основі відображення єдиних цілісних явищ естетичної культури, наповнення освітнього процесу кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом було узгоджено інтеграцію дисципліни «Історія зарубіжної літератури» із такими дисциплінами, як «Культурологія», «Українська ономастика», «Основи лінгвокультурології», «Лінгвістичний аналіз художнього тексту та методи лінгвістичного аналізу» та ін., запропоновано розширити інтеграційні можливості наук, застосування знань яких доцільне при вивченні літературних творів та сприяє формуванню естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Удосконалено форми, методи,

технології навчання для активізації свідомого оволодіння професією та зростання естетичної культури.

Третя педагогічна умова (*Самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО*) ґрунтувалася на визначенні зв'язку між формуванням естетичної культури і зростанням професійних компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, організації самостійної творчої естетичної діяльності студентів та реалізації набутих знань, умінь і навичок у процесі естетичної практичної діяльності в освітньому процесі ЗВО, що сприяло самовдосконаленню і створенню перспектив розвитку творчих здібностей студентів. Реалізована в межах методики поетапного формування естетичної культури, третя умова передбачала постпраксеологічну спрямованість естетичної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури та надала поштовх до засвоєння великої кількості знань, необхідних для успішної самореалізації та набуття естетичного досвіду. Найефективнішими формами самореалізації майбутніх учителів української мови і літератури стали виступи на наукових конференціях, мистецьких форумах, творчі звіти, літературні квести.

Четверта педагогічна умова (*Розроблення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури*) зумовлена значенням навчально-методичного забезпечення як засобу навчання в професійній підготовці вчителя. Під навчально-методичним забезпеченням процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури розуміємо можливість керування спроможністю студентів оперувати значною кількістю навчальної інформації і приймати відповідні рішення, дидактичне спрямування навчального матеріалу на прямий діалог студента і викладача, на міждисциплінарну інтеграцію, узгодження різних видів навчальних технологій, що передбачають виконання завдань наукового, творчого, естетичного характеру. У дослідженні використані авторські засоби навчання, а саме: навчальний посібник «Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури», методичний посібник «Історія зарубіжної літератури: матеріали та методичні вказівки до практичних занять», технологічні карти для практичних занять з курсу «Історія зарубіжної літератури», що дозволило спрямовувати студентів на поєднання фахових та естетичних знань.

Для реалізації концептуальних засад дослідження було розроблено *педагогічну систему* формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яка являє собою функціональне утворення, сповнене діалектичних зв'язків педагогічних дій та умов, спрямованих на естетичний розвиток особистості. У процесі розроблення педагогічної системи використовувалися результати наукових узагальнень про цілісність, взаємозв'язок елементів, упорядкованість сукупності компонентів системи (С. Архангельський, І. Блауберг, М. Каган); поняття про педагогічну систему як множину взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих меті виховання, освіти й навчання (Н. Кузьміна); реалізацію

педагогічного процесу, який спрямований на досягнення заданої цілі й запланованого результату за відповідних умов (Є. Тупікін); необхідність таких структурних компонентів педагогічної системи, як критерії ефективності її діяльності (Л. Вікторова); наявність таких компонентів у структурі педагогічної системи, як дидактичні завдання діяльності викладача, сучасні технології навчання (А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак); наявність мети навчання, змісту навчання, суб'єктів навчання (студенти і викладачі), методів, засобів, форм навчання – що дозволяє проводити дослідження і розробку педагогічної системи як цілісного педагогічного явища (А. Андреев).

Такий підхід до розроблення педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури забезпечив її вираження в структурно-функціональній моделі (рис. 1).

Концептуальний блок (зовнішні та внутрішні контексти, мета, завдання, загальнонаукові, конкретно-наукові підходи) формувався під впливом вимог сучасного суспільства, нормативних документів до рівня естетичної культури сучасного вчителя української мови і літератури та внутрішніх потреб особистості в естетичному зростанні і враховував особливості професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. *Змістово-діяльнісний* блок структурно-функціональної моделі (компоненти, етапи, методи, технології, засоби навчання) охопив низку важливих питань, що характеризують змістові, організаційні та процесуальні параметри педагогічної системи, а також умови її реалізації у закладах вищої освіти. *Результативний* блок структурно-функціональної моделі передбачав поєднання компонентів та критеріїв (мотиваційний, гностичний, праксеологічний, особистісний), показників та рівнів (високий, середній, базовий, низький) естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, що забезпечило функціонування освітнього процесу. Усі блоки спрямовані на досягнення кінцевої мети, що передбачає реалізацію концептуальних положень підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Таким чином, у структурно-функціональній моделі педагогічну систему формування естетичної культури розглянуто з позицій закономірних, стійких зв'язків між її складниками.

Спроектowana модель педагогічної системи представлена ієрархією структурних блоків: *концептуальний, змістовно-діяльнісний, результативний*.

Для реалізації педагогічної системи розроблено методику поетапного формування естетичної культури студентів, яка ґрунтувалась на комплексному використанні сукупності визначених педагогічних умов та була покликана вдосконалити й об'єднати у єдине дидактичне ціле форми, методи, технології, засоби навчання для досягнення запланованого результату.

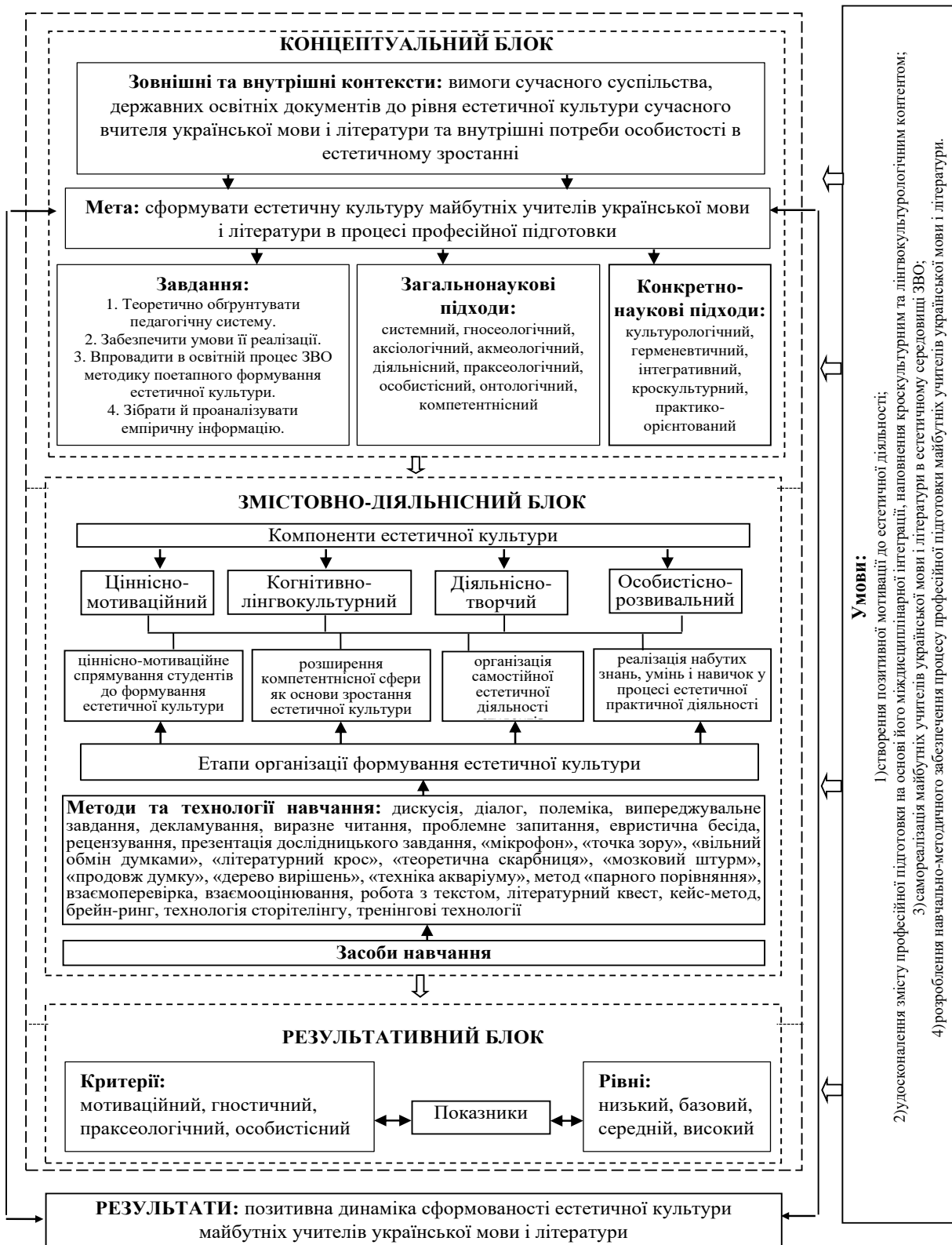

Рис. 1 Структурно-функціональна модель педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури

У четвертому розділі – *«Методика поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури»* – описано методику поетапного формування естетичної культури, використані форми, методи, технології формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО.

На основі аналізу теоретичних джерел та оцінювання освітньої практики українських ЗВО визнано необхідним розроблення етапів формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, а саме: 1) ціннісно-мотиваційне спрямування на формування естетичної культури; 2) розширення професійних компетентностей як основи формування естетичної культури; 3) організація самостійної творчої естетичної діяльності; 4) реалізація набутих компетентностей у процесі естетичної практичної діяльності. Поетапне формування естетичної культури охоплює низку важливих питань, що характеризують змістові, організаційні та процесуальні параметри педагогічної системи, а також можливості й педагогічні умови її реалізації у закладах вищої освіти.

Предметом розробленої методики став процес, в основу якого покладено взаємозв'язок навчальних дисциплін та естетичних аспектів їх змісту із освітніми завданнями, їх місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; вироблення методів та організаційних форм навчання, спрямованих на формування естетичної культури; діяльність студентів; діяльність викладачів; визначення вимог до професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та рівнів сформованості їх естетичної культури.

Особливості розробленої методики полягають у зміцненні взаємозв'язку між набуттям майбутніми вчителями української мови і літератури професійних знань та підвищенням рівня сформованості їх естетичної культури; у використанні інтеграційних знань різних навчальних дисциплін для відображення єдиних цілісних явищ естетичної культури; у спрямованості на саморозвиток, самовираження, самореалізацію, самоідентифікацію студентів на основі естетичних знань.

Метою авторської методики поетапного формування естетичної культури було оновлення та вдосконалення форм, методів, технологій, засобів навчання, об'єднання їх в єдиний дидактичний комплекс для зростання естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Форми, методи, технології навчання, ускладнювалися на кожному з наступних етапів: лекційні, практичні заняття доповнювались вирішенням проблемних, дискусійних питань, елементами компаративного, лінгвокультурологічного, ономастичного аналізу, залученням творчих здобутків окремих студентів тощо; технології від простих контекстних, які застосовувались на першому етапі, переходили до переважання технологій творчого дослідницького навчання (сторітелінг, метод «парного порівняння», написання сценарію, наукової статті, власних поетичних чи прозових творів, рецензування виступів одногрупників тощо), на четвертому

етапі застосовувалась тренінгова технологія, завданням якої була допомога студентам у підготовці та реалізації естетичних проєктів.

У п'ятому розділі – *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури»* – розглянуто питання організації і методики проведення педагогічного експерименту, висвітлено результати експериментальної перевірки ефективності педагогічної системи та подано їхній аналіз.

Педагогічний експеримент спрямовувався на доведення вірогідності та перевірку гіпотези. Проведення педагогічного експерименту, дослідницьких операцій сприяло вирішенню означених завдань на чотирьох етапах. *На першому етапі* (підготовчо-теоретичний – 2013-2015 н.р.) проводився теоретичний аналіз наукової літератури для вивчення закордонного та вітчизняного досвіду формування естетичної культури у закладах вищої освіти; уточнення змісту базових понять дослідження; виявлення особливостей формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі українських ЗВО; уточнення сутності, структури, критеріально-показникових ознак та чотирьох рівнів (низького, базового, середнього, високого) сформованості естетичної культури. *Другий етап* (констатувальний – 2016-2017 н.р.) – зібрано та проаналізовано належну емпіричну інформацію та підтверджено необхідність підвищення рівня естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; здійснено репрезентативну вибірку груп студентів, які згодом брали участь у експериментальному педагогічному дослідженні в контрольних та експериментальних групах (КГ та ЕГ). *Третій етап* (формувальний – 2018-2019 р.). На цьому етапі реалізовано педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури з урахуванням педагогічних умов, що забезпечують її дієвість, впроваджено в освітній процес українських ЗВО авторську методику поетапного формування естетичної культури. *Четвертий етап* (узагальнювально-аналітичний – 2020 р.). На цьому етапі проведено аналіз і систематизацію отриманих результатів дослідно-експериментальної роботи на констатувальному та формувальному етапах дослідження; доведено достовірність і вірогідність отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики; сформульовано загальні висновки дослідження.

На формувальному етапі експерименту брали участь студенти усіх чотирьох курсів спеціальності 014 Середня освіта (українська мова і література) п'яти закладів вищої освіти. Експериментальну групу з 89 осіб склали здобувачі вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Бердянського державного педагогічного університету, Хмельницького національного університету. Контрольну групу в кількості 87 осіб склали здобувачі вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя

Стефаніка», Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Такий розподіл на КГ і ЕГ обрано після проведення констатувального етапу експерименту, оскільки на цьому етапі здобувачі вищої освіти зазначених ЗВО показали майже однакові результати.

З метою проведення експериментального дослідження було виокремлено ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний компоненти естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, що дозволило здійснити комплексну оцінку її сформованості. Для доведення достовірності отриманих результатів було виконано обчислення та порівняння зі стандартними показниками критерію Фішера (F-критерію).

Узагальнені результати сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури на завершальному етапі педагогічного експерименту представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Узагальнені результати сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури

Гр./ КС	ЕК	Рівні сформованості естетичної культури								СП
		високий		середній		базовий		низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ – 87 ст.	ВК	11	12,64	40	45,98	32	36,78	4	4,60	3,70
	ПК	17	19,54	44	50,57	26	29,89	0	0	3,90
ЕГ – 89 ст.	ВК	12	13,48	39	43,82	33	37,08	5	5,62	3,70
	ПК	31	34,83	46	51,69	12	13,48	0	0	4,20

Результати підсумкового контролю засвідчили, що переважна кількість студентів ЕГ мають високий (34,83 %) і середній (51,69 %) рівні сформованості естетичної культури та значно менший, ніж у КГ, відсоток базового рівня (13,48 %). Водночас, порівняно менша частина студентів КГ змогла досягнути високого (19,54 %) рівня сформованості естетичної культури. Переважна більшість студентів КГ мають середній (50,57 %) та базовий (29,89 %) рівні сформованості естетичної культури. За результатами дослідження простежується позитивна динаміка в ЕГ і КГ стосовно збільшення кількості студентів із середнім і високим рівнями. У КГ зміни відбувалися менш інтенсивно, що пояснюємо використанням традиційної технології підготовки фахівців.

Ефективність авторської педагогічної системи пояснюємо впливом факторів, серед яких найбільш суттєвими були: загальнонаукові (системний, компетентнісний, діяльнісний, особистісний, акмеологічний, гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний, онтологічний) та конкретно-наукові (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходи, сукупність обраних педагогічних умов, методика

поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Отже, результати формувального етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку показників рівнів сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, підтвердили ефективність педагогічної системи, обґрунтованої на теоретичному рівні та перевіреної експериментально та довели доцільність упровадження педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й науковий пошук для вирішення проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, що виявилось в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад порушеної проблеми та розробці педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО, і дозволило сформулювати такі **висновки**:

1. Історико-теоретичний аналіз праць учених у галузі філософії, естетики, культурології, психології та педагогіки слугував уточненню змісту базових понять дослідження та науковому визначенню поняття «естетична культура майбутніх учителів української мови і літератури», яке розуміємо як сукупність сформованих естетичних смаків, поглядів, ідеалів; ґрунтовну орієнтацію в розмаїтті естетичних категорій, культурних домінант сучасного світу, що базуються на знаннях, вміннях пізнавального й творчого характеру, соціальних навичках, світоглядних переконаннях. Науковий пошук спрямовувався на визначення шляхів та з'ясування особливостей впливу на підвищення рівня естетичної культури студентів в освітньому процесі ЗВО, що дозволило конкретизувати поняття «формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури». Провідну роль при цьому відіграють ціннісно-мотиваційні спрямування на пізнання мистецтва, зокрема літератури, естетичний розвиток, творча самореалізація, самовиховання, саморозвиток студентів. Підкреслено, що для успішного опанування спектру мистецьких знань, смислів, оцінок, майбутнім учителям української мови і літератури необхідне оволодіння розмаїттям естетичних категорій та оперування ними.

2. На основі аналізу психолого-методичних праць було уточнено та схарактеризовано структуру естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури, яку бачимо як комплекс естетичних компетентностей, що складають естетичну професіограму, та її практичну реалізацію в освітньому процесі ЗВО. Виокремлено компоненти естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, які охоплюють ціннісні установки на вироблення мотивів і потреб, підвищення інтелектуальної та естетичної рефлексії, передбачають, поруч із набуттям фахових знань, розвиток естетичних поглядів, креативності, критичного мислення, емпатії, опанування естетичними категоріями, вироблення особистої життєвої позиції та

спрямування на самоосвіту, самовиховання в ході практичної естетичної діяльності.

3. Для виявлення характерних ознак кожного з компонентів (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний) естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури виокремлено мотиваційний, гностичний, праксеологічний, особистісний критерії. Критерії деталізовано низкою показників. Так, відповідно до сутності мотиваційного критерію, визначено одним із його показників сформованість ціннісних орієнтирів на ідеали естетичної культури; показники гностичного критерію передбачають з'ясування рівня визначення інтегрально-синтетичного відображення картини світу в художніх творах, рівня використання інтеграційних знань, наявність навичок естетичного сприймання та оцінювання; показники праксеологічного критерію зумовлені визначенням рівня креативності здобувачів вищої освіти, ступеня оволодіння ними метамовою різних видів мистецтв та здатності до реалізації естетичних ідей у практичній діяльності; показники особистісного критерію характеризують динаміку підвищення інтелектуального та естетичного рівня майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема, здатність до емпатії, інтелектуальної та естетичної рефлексії. Усі разом показники враховують, що успішність формування естетичної культури залежить від розвиненості естетичних потреб, умотивованості до сприймання та засвоєння естетичної інформації, визначення особистісної позиції, що дозволяє з'ясувати ступінь вияву кожного з критеріїв.

Рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури окреслено й схарактеризовано як низький, базовий, середній, високий. Їхнє підвищення передбачало активізацію естетичного досвіду на основі поповнення інтелектуальних та естетичних знань студентів через практичну естетичну діяльність в освітньому процесі ЗВО.

4. Для розроблення й обґрунтування концепції дослідження здійснено науковий пошук шляхів підвищення рівня сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Для цього виокремлено три рівні прояву концепції. На *методологічному рівні* проаналізовано філософські положення онтологічного та гносеологічного змісту, вивчено філософські, естетичні, психолого-педагогічні вітчизняні та закордонні наукові концепції формування естетичної культури студентів у процесі професійної освіти, теорії про цілісність особистості, її особистісний розвиток, про взаємообумовлене професійне та естетичне зростання. На *теоретичному рівні* обґрунтовано засади побудови педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та умови, що визначають її ефективність. На *практичному рівні* впроваджено в освітній процес українських ЗВО методіку поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

5. Важливим для реалізації педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури стало визначення та обґрунтування відповідних педагогічних умов, а саме: *створення позитивної*

мотивації до естетичної діяльності; удосконалення змісту професійної підготовки на основі його міждисциплінарної інтеграції, наповнення кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом; самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Вони стали підґрунтям поступового підвищення рівнів сформованості естетичної культури студентів та їх професійного становлення.

Перша педагогічна умова стимулювала розвиток особистісних якостей майбутніх учителів української мови і літератури, спонукала до самовираження і самореалізації через практичну естетичну діяльність, до набуття естетичного досвіду, підвищення інтелектуального рівня та здійснення правильної оцінки своїх можливостей. Позитивна мотивація виявлялась в усвідомленні студентами значення сформованості естетичної культури для майбутньої професійної діяльності. *Друга педагогічна умова* сприяла розвитку професійних компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, їхній готовності до вирішення різноманітних навчальних та естетичних завдань та передбачала узгодження змісту навчальних дисциплін, що відображають єдині цілісні явища естетичної культури: «Культурологія», «Українська ономастика», «Лінгвістичний аналіз художнього тексту» тощо. Наповнення професійної підготовки студентів ціннісним лінгвокультурологічним контентом визначило рівень використання інтеграційних знань при аналізі літературних творів, сприйманні та оцінюванні творів інших видів мистецтва. Кроскультурний контент наповнив освітній процес кроскультурними цінностями, які впливають на гуманістичну, інтеграційну, захисну, знакову, ціннісну, орієнтаційну функції пізнання творів мистецтва. *Третя педагогічна умова* сприяла реалізації потягу майбутніх учителів української мови і літератури до естетичного самовдосконалення, самореалізації на основі творчого вирішення навчальних завдань. *Четверта педагогічна умова* передбачала удосконалення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, яке розглядаємо як: можливість керування діяльністю студентів в процесі опанування великою кількістю навчальної інформації; спрямування на прямий діалог студента й викладача; реалізацію особистісного підходу в освітньому процесі; узгодження різних видів навчальних методів і технологій для виконання студентами завдань наукового, творчого, естетичного спрямування.

6. Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури відбувалось через складники авторської педагогічної системи, вираженої в структурно-функціональній моделі. Вона охопила зовнішні й внутрішні контексти, які складають вимоги сучасного суспільства, державних освітніх документів до рівня естетичної культури вчителя української мови і літератури та враховують внутрішні потреби особистості в естетичному зростанні; мету реалізації педагогічної системи та її кінцевий результат; загальнонаукові (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний,

праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукові (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходи, що регулюють процес підвищення рівня сформованості естетичної культури; комплекс основних взаємопов'язаних компонентів естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діялісно-творчий, особистісно-розвивальний; послідовні етапи організації процесу формування естетичної культури; необхідні методи, технології, засоби навчання. Результати підсумкового контролю засвідчили в ЕГ позитивну динаміку рівня сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури: переважна їх кількість мала високий (34,83 %) і середній (51,69 %) рівні та значно менший, проти КГ, відсоток базового рівня (13,48 %). У студентів КГ зміни виражені не так яскраво. Отже, впровадження в освітній процес українських ЗВО запропонованої педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури підвищило рівень сформованості естетичної культури студентів, відповідно, зазначена система може використовуватися в подальшій практиці.

7. Для реалізації педагогічної системи розроблено методичку поетапного формування естетичної культури методичку поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яка ґрунтувалась на комплексному використанні сукупності визначених педагогічних умов та спрямовувалась на вдосконалення та поєднання дидактичних цілей, форм, методів, технологій, засобів навчання для підвищення рівня сформованості естетичної культури студентів. Методика поетапного формування естетичної культури реалізовувалась у процесі вивчення дисципліни «Історія зарубіжної літератури» (1-4 курси) та авторського спецкурсу «Естетичні аспекти української і зарубіжної літератури» (4 курс) та передбачала такі етапи: 1) ціннісно-мотиваційне спрямування студентів до формування естетичної культури; 2) розширення професійних компетентностей як основи зростання естетичної культури; 3) організація самостійної творчої естетичної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури; 4) реалізація набутих компетентностей у процесі естетичної практичної діяльності. На кожному етапі методи та технології навчання ускладнювались від простих контекстних до творчих, наукових досліджень: сторітелінг, метод «парного порівняння», проєктні технології, ігрові технології, написання сценарію, наукової статті, власних поетичних чи прозових творів, рецензування виступів, літературний квест.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання формування естетичної культури студентів на основі міжпредметної й міжгалузевої інтеграції в різних закладах вищої освіти. Актуальним залишається питання впливу інформаційних технологій, масмедіа, відеоінформації, Інтернет-літератури на розвиток особистості майбутніх учителів української мови і літератури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Папушина В. А. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки: [моногр.]. Хмельницький: ПП Заколотний М. І., 2019. 496 с.
2. Папушина В. А. Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури: навч. посіб. Хмельницький: ХмЦНП, 2014. 126 с.
3. Папушина В. Розвиток художньо-естетичної культури студентської молоді під час вивчення роману М. Кундери «Невимовна легкість буття». *Педагогіка і психологія професійної освіти*: наук.-метод. журн. Львів, 2011. № 6. С. 95–102.
4. Папушина В. Актуальні питання формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць.. Чернівці, 2012. Вип. 619. С. 107–113. (Серія: Педагогіка та психологія)
5. Папушина В. А. Підвищення естетичної культури студентів під час взаємопов'язаного вивчення української та зарубіжної літератури (на матеріалі спецкурсу «Актуальні питання української і зарубіжної літератури»). *Педагогіка вищої та середньої школи*: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2012. Вип. 36. С. 187–194.
6. Папушина В. А. Формування естетичної культури студентів шляхом аналізу постмодерністських творів авторів різних культурних традицій. *Вища освіта України*: теорет. та наук.-метод. часоп. Луцьк, 2013. № 2, дод. 2: темат. вип. «Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах». С. 172–178.
7. Папушина В. А. Організація самостійної роботи при вивченні творів художньої літератури з метою формування естетичної культури студентів. *Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»*. Донецьк, 2014. № 1 (15), ч. 2. С. 178–183. (Серія: Педагогіка, психологія і соціологія).
8. Папушина В. А. Повышение эстетической культуры студентов путем применения кейсового метода при изучении прозаического произведения большого объема. *Вестник Гродзенского государственного университета имени Янки Купалы*. Гродно, 2014. № 2 (179). С. 69–74. (Серия 3: Филология. Педагогика. Психология).
9. Папушина В. А. Формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури у виховній роботі вищих навчальних закладів. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*: зб. наук. праць. Київ, 2014. № 1 (26). С. 131–136.
10. Папушина В. А. Основні етапи формування естетичної культури студентів ВНЗ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2016. № 3. С. 68–75. (Серія: Педагогіка).
11. Papushina V. Works of modern European writers as the forming source

aesthetical culture of students. *Sosyal Bilimler Dergisi: Journal of social sciences. Ataturk Universitesi Edebiyat Fakulesi*. 2016. № 57. S. 209–216.

12. Papushyna V. Forming Pedagogical Aesthetic Culture of Students in British Experience. *Порівняльна професійна педагогіка: наук. журн. Київ–Хмельницький*, 2017. № 3, т. 7. С. 49–54.

13. Папушина В. А. Вивчення стану сформованості естетичної культури студентства в процесі навчання літератури. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць*. Вінниця, 2017. Вип. 48. С. 160–164.

14. Папушина В. А. Досвід формування естетичної культури у вищих навчальних закладах Польщі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету: зб. наук. праць*. Мукачево, 2017. Вип. 2 (6). С. 211–214. (Серія: Педагогіка та психологія).

15. Папушина В. А. Зміст естетичної культури особистості. *Педагогічні науки: зб. наук. праць [Херсонський державний університет]*. Херсон, 2017. Вип. LXXVIII, т. 2. С. 31–36.

16. Папушина В. А. Науково-методичне забезпечення процесу формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Глухів, 2017. Вип. 35. С. 128–135. (Серія: Педагогічні науки).

17. Папушина В. А. Система формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури в освітньому процесі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Київ, 2017. Вип. 27. С. 140–146. (Серія: Педагогіка та психологія).

18. Красильникова Г. В., Папушина В. А. Критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: наук. журн.* Одеса, 2018. № 2 (121). С. 42–46. (Серія: Педагогіка).

19. Папушина В. Експериментальне дослідження сформованості естетичної культури студентів (на прикладі вивчення зарубіжної літератури). *Педагогічний процес: теорія і практика: наук. журн.* Київ, 2018. Вип. 1-2 (60-61). С. 93–100.

20. Папушина В. А. Методичні рекомендації щодо впровадження системи формування естетичної культури студентів в процесі навчання літератури. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: наук. журн.* Житомир, 2018. Вип. 1 (92). С. 120–124. (Серія: Педагогічні науки).

21. Папушина В. А. Шляхи впровадження педагогічної системи формування естетичної культури студентів у процесі навчання літератури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2018. Вип. 60, т. 2. С. 66–69. (Серія: Педагогічні науки: реалії та перспективи).

22. Папушина В. А., Красильникова Г. В. Методологічне підґрунтя формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *Педагогічні науки: збірник наукових праць [Херсонський державний*

університет]. 2018. Вип. LXXXII. Т. 2. С. 171–176.

23. Papushina V. Педагогічна система формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. *TURAN-CSR: International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal*. 2019. Vol. 11, issue 43. P. 565–571.

24. Папушина В. Концепція формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Український педагогічний журнал*. Київ, 2019. № 3. С. 59–64.

25. Папушина В. Структурно-функціональна модель педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури: компаративний досвід. *Освітологічний дискурс*. Київ, 2019. № 3-4 (26–27). С. 330–341.

26. Папушина В. А. Методологічні підходи та принципи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2019. № 59. С. 92–97. (Серія: Педагогіка і психологія).

27. Папушина В. Использование индивидуальных образовательных траекторий в процессе профессиональной подготовки студентов-филологов. *Dogu Esintileri: Sranoloji, Fars Dili ve Edebiyati Arastirmalari Dergisi: A Journal Of Iranology Studies*. 2020. Vol. 13. Tem, July. P. 323–333.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

28. Папушина В. А. Впровадження засобів формування естетичної культури студентів при вивченні творів художньої літератури. *Основні парадигми педагогіки та психології в XXI столітті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22–23 черв. 2012 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2012. С. 87–89.

29. Папушина В. А. Самостійна робота при вивченні творів художньої літератури як засіб естетичного виховання студентів. *Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 10–11 квіт. 2014 р.). Донецьк: Азов'є, 2014. С. 142–143.

30. Папушина В. А. Когнітивно-лінгвокультурний підхід у процесі формування естетичної культури засобами художньої літератури. *Актуальні проблеми педагогічної науки*: матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 лист. 2016 р.). Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2016. С. 55–57.

31. Папушина В. А. Організація навчальної діяльності студентів з метою формування естетичної культури засобами художньої літератури. *Наука. Інновації. Соціально-економічний розвиток*: матеріали XLVII міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 30–31 жовт. 2016 р.). Київ: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки», 2016. Т. 3. С. 16–18.

32. Папушина В. А. Педагогічні умови формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури. *Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень*: матеріали міжнар.

наук.-практ. конф. (Київ, 14–15 липня 2017 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 50–53.

33. Папушина В. А. Роль преподавателя литературы в формировании эстетической культуры студентов. *Economy. Zarzadzanie. Panstwo i Prawo. European Scientific Conference. Theory. Practice: zbir artykulow naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej* (Warszawa, 30.07.2017–31.07.2017). Warszawa: Wydawca Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. S. 39–43.

34. Папушина В. А. Сучасні підходи до викладання літературних дисциплін у вищій школі. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 25–26 серп. 2017 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 75–79.

35. Папушина В. А. Удосконалення естетичних знань студентів в процесі позааудиторної роботи ВНЗ. *Соціально-економічний розвиток в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Чернівці, 15–16 трав. 2017 р.). Київ: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки». 2017. Т. 2. С. 18–19.

36. Папушина В. А. Особистісно орієнтований підхід до формування естетичної культури студентів у процесі навчання літератури. *Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 17–18 берез. 2018 р.). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. С. 48–49.

37. Папушина В. А. Педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Jurnalul Umanistic al Nistrului*. 2018. № 1. Р. 28–31.

38. Папушина В. А. Результати дослідження формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. *Jurnalul Stiintific al Dunarii*. 2018. № 1. Р. 28–30.

39. Папушина В. А. Современные украинские концепции формирования эстетической культуры личности. *Гейдар Алиев: идеология мультикультурализма и толерантности: материалы междунар. симпоз.* (Эрзурум, 13–14 апреля 2018 г.). Эрзурум, 2018. С. 247–252.

40. Папушина В. А., Красильникова Г. В. Сутність, характеристика структури і змісту естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *The Scientific Heritage*. Budapest, 2018. № 25. Р. 2. pp. 34–39.

41. Папушина В. А. Обґрунтування базових понять проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *Colloquium-journal*. 2019. № 19 (43), cz. 8. S. 30–33.

42. Папушина В. А., Шевчук Л. Г. Структурні елементи естетичної культури особистості майбутнього вчителя української мови і літератури. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Запоріжжя, 8–9 лютого 2019 р.). Запоріжжя: КПУ, 2019. С. 18–20.

43. Папушина В., Шевчук Л. Дидактичні умови формування естетичної

культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: діалог культур як чинник інтеграції*. Варшава – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 126–128.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

44. Папушина В. А. Формування естетичної культури студентів засобами польської та української літератури. *Польська мова в українській освіті – перспективи в аспекті європейської інтеграції*: зб. наук. праць. Кельце–Хмельницький: ХмЦНП. 2014. Вип. 1. С. 102–108.

45. Грицева А., Папушина В. Художня література як джерело естетичної культури студентів. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*: зб. наук. праць. Хмельницький: ХмЦНП, 2015. Вип. 1. С. 23–27.

46. Папушина В. А. Історія зарубіжної літератури: матеріали та метод. вказівки до практ. занять. Хмельницький: ХНУ, 2015. 167 с.

47. Папушина В. А., Шевчук Л. Г. Виховуємо національно свідомого громадянина: урок компаративного вивчення творів М. Гоголя «Тарас Бульба» та Є. Гребінки «Чайковський» із застосуванням квест-методу. *Сучасна світова література: стратегія, методологія, перспективи*, 2015. С. 79–86.

48. Папушина В. Лінгвокультурологічні концепти як компонент процесу формування естетичної культури студентів при вивченні постмодерністських творів. *Славістичні студії. Етнолінгвістика і міжкультурна комунікація*. Люблін: вид-во Католицького Люблінського Університету Іоанна Павла II, 2018. № 5. С. 333–344.

49. Папушина В. А. Синергетичний підхід до формування естетичної культури студентів у процесі навчання літератури. *Альманах науки*: наук. журн. Київ, 2018. № 3 (12). С. 45–47.

АНОТАЦІЇ

Папушина В. А. «Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти – Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, 2021.

У дисертації досліджено теоретичні й методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО. Використовуючи загальнонаукові (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукові (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходи, визначено та обґрунтовано теоретичні й методичні основи та особливості цього процесу. Розроблена концепція дослідження реалізовувалась на трьох рівнях: методологічному, теоретичному та практичному. Для цього обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів

української мови і літератури та структурно-функціональну модель цього процесу. Реалізовано педагогічні умови ефективності формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, а саме: створення позитивної мотивації до естетичної діяльності; удосконалення змісту професійної підготовки на основі міждисциплінарної інтеграції, наповнення його кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом; самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Розроблено й експериментально перевірено методику поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яка ґрунтується на комплексному використанні сукупності визначених умов та покликана вдосконалити й об'єднати у єдине дидактичне ціле форми, методи, технології, засоби навчання.

Ключові слова: естетична культура, учителі української мови і літератури, педагогічна система, структурно-функціональна модель, методика поетапного формування естетичної культури.

Папушина В. А. «Теоретические и методические основы формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Ривненский государственный гуманитарный университет, Ривне, 2021.

В диссертации исследованы теоретические и методические основы формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы. Используя общенаучные (системный, гносеологический, аксиологический, акмеологический, праксеологический, личностный, деятельностный, компетентностный, онтологический) и конкретно-научные (культурологический, герменевтический, интегративный, кроскультурный, практико-ориентированный) подходы, определены и обоснованы теоретические и методические основы и особенности этого процесса. Разработанная концепция реализовывалась на трех уровнях: методологическом, теоретическом и практическом. Обосновано и экспериментально проверено педагогическую систему формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы и структурно-функциональную модель этого процесса. Реализованы условия эффективности формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы, а именно: создание положительной мотивации к эстетической деятельности; усовершенствование содержания профессиональной подготовки на основе междисциплинарной интеграции, наполнение ее кроскультурным и лінгвокультурологічним контентом; самореалізація будущих учителей украинского языка и литературы в эстетической среде ЗВО; разработка учебно-методического обеспечения процесса профессиональной подготовки будущих учителей украинского языка и

литературы. Разработана и экспериментально проверена методика поэтапного формирования эстетической культуры, которая основывается на комплексном использовании совокупности определенных условий и призвана усовершенствовать и объединить в единое дидактическое целое формы, методы, технологии, средства обучения.

Ключевые слова: эстетическая культура, учителя украинского языка и литературы, педагогическая система, структурно-функциональная модель, методика поэтапного формирования эстетической культуры.

Papushyna V. A. Theoretical and Methodological Principles of Formation of Aesthetic Culture of the Future Teachers of Ukrainian Language and Literature.

– Manuscript

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education». – Rivne State University of Humanities, Rivne, 2021.

As a result of conducted theoretical-methodological analysis, relying on researches in the field of aesthetics, philosophy, psychology, pedagogy, the essence and the structure of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature have been specified. The conducted historical-theoretical analysis has led to the scientific determination of the content of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature as a set of formed aesthetic tastes, views, ideals, and fundamental orientation in the diversity of aesthetic categories, cultural dominants of the modern world, based on knowledge, abilities of cognitive and creative nature, social skills, outlook, and in the system are the grounds for solving public professional, personal problems. It is proved that the integral components of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature are value-motivational, cognitive-linguocultural, activity-creative, personal-developmental components.

The scientific-pedagogical search made it possible to identify and specify the content of the study of the state of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature, which consisted in defining this phenomenon as a broad sphere of professional knowledge, linguistic culture, managing aesthetic categories, managing one's own cognitive and aesthetic practical activity, that determines the readiness for professional activity and further aesthetic development, self-development, self-education, creative self-realization. In order to study the main parameters that characterize the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature, the criteria, indicators and levels of its formation have been specified. According to the peculiarities of each component of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature, the motivational, gnostic, praxeological, and personal criteria have been distinguished.

According to the content, the purpose has been characterized and the task of research of the formation of the aesthetic culture of the future teacher of Ukrainian language and literature has been defined, which consisted in determining the levels of formation of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature and its compliance with modern social requirements; in the study and analysis

of peculiarities of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature in the process of vocational training in higher education institutions.

In our study, we proceeded from the assumption that the formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature should take place in combination with the acquisition of professional knowledge, skills and abilities. The results of the study showed the need for its theoretical-conceptual substantiation, in which the methodological concept contributed to the creation of the pedagogical system of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature on the basis of interconnection and interaction of general scientific (systemic, epistemological, axiological, acmeological, praxeological, personal, activity, competent, ontological) and specific scientific (cultural, hermeneutic, integrative, cross-cultural, practically oriented) approaches; theoretical level allowed to substantiate the theoretical foundations of building the pedagogical system for the formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature and the conditions that determine its effectiveness; the practical level was to apply all components of the pedagogical system through the use of pedagogical conditions and the study of its effectiveness.

The realization of the pedagogical system of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature in the course of vocational training was facilitated by the following conditions: creation of positive motivation for aesthetic activity; improving the content of vocational training on the basis of interdisciplinary integration, filling it with cross-cultural and linguo-cultural content; self-realization of the future teachers of Ukrainian language and literature in the aesthetic environment of the institutions of higher education; development of educational and methodological support for the process of vocational training of the future teachers of Ukrainian language and literature. In a practical plane, the method of phased formation of aesthetic culture has been developed, which is based on the complex use of a set of certain conditions and aims to improve and integrate into a single didactic whole forms, methods, technologies and teaching aids. The effectiveness of the developed and implemented pedagogical system of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature in the process of vocational training has been verified experimentally, which was confirmed by the results of the experimental study.

Key words: aesthetic culture, teachers of Ukrainian language and literature, pedagogical system, structural-functional model, methods of phased formation of aesthetic culture.

Підписано до друку 23.12.2020 р. Формат 60x84/16.
Друк різнографічний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 2,33.
Наклад 100 прим. Замовлення № 852.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.